Wisdom and Creative Processes in The Banana Leaf Craft of Kru Srimui Muangyos

Sakarin Hongrattanavorakit
Faculty of Home Economics Technology, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

Research Article

Corresponding E-mail*
sakkarin.ho@rmutp.ac.th

Article Info
Received 18 November 2025
Revised 20 March 2026
Accepted 30 April 2026

Keywords
Banana-Leaf Craft,
Cultural Transmission,
Sustainable Creativity,
Thai Wisdom

Abstract This ethnographic qualitative study investigates the body of knowledge and traditional wisdom underlying the banana-leaf craft of Kru Srimui Muangyos, with specific attention to the creative processes she employs and her perspectives on the preservation and transmission of this cultural heritage. The primary informants included Kru Srimui Muangyos, her students, and colleagues, totaling 15 participants. Data were collected through document review, observation, and in-depth interviews, and they were analyzed using content analysis with triangulation to ensure credibility.

The findings indicate that her expertise reflects local artistic heritage and ways of life characterized by meticulous craftsmanship, self-sufficiency, and the sustainable use of natural resources. Her creative process demonstrates the integration of Thai traditional wisdom with artistic practice, spirituality, and close engagement with nature through systematic planning, design, and execution, thereby upholding traditional values while enabling technical innovation. Her views on cultural transmission further underscore a commitment to safeguarding Thai identity through hands-on, practice-based learning. Overall, the study provides a concise framework for the preservation and contemporary development of Thailand's banana-leaf craft tradition.

ภูมิปัญญาและกระบวนการสร้างสรรค์งานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ

ศักรินทร์ หงส์รัตนาวรกิจ
คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลักษณะองค์ความรู้และภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ 2) วิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์งานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ และ 3) วิเคราะห์มุมมองการสืบสานคุณค่าภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย ครูศรีมุ่ย เมืองยศ ลูกศิษย์ และเพื่อนร่วมงาน จำนวน 15 คน โดยใช้การศึกษาเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลได้รับการวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้และภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ ซึ่งสะท้อนศิลปะภูมิปัญญา และวิถีชีวิต โดยยึดหลักความประณีต ความพอเพียง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าเพื่อความยั่งยืน 2) กระบวนการสร้างสรรค์งานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ สะท้อนภูมิปัญญาไทยที่ผสมผสานศิลปะ จิตวิญญาณ และการเรียนรู้จากธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ผ่านการวางแผน ออกแบบ และลงมือปฏิบัติอย่างประณีต เพื่อสืบสานคุณค่าดั้งเดิมควบคู่กับการพัฒนาเทคนิคใหม่ และ 3) มุมมองการสืบสานภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ สะท้อนความมุ่งมั่นในการรักษาเอกลักษณ์ไทยควบคู่กับการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ ถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ผลการวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนาภูมิปัญญางานใบตองไทย ให้คงอยู่ร่วมสมัย

คำสำคัญ: งานใบตอง, การสืบสานวัฒนธรรม, การสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน, ภูมิปัญญาไทย

บทนำ

ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนอย่างแยกไม่ออก การนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสร้างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ภูมิปัญญายังเป็นเครื่องมือให้คนปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ส่งเสริมอาชีพและรายได้ของประชาชน อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน นันธวัช นุนารถ (Nunart, 2017) จุฑารัตน์ นกแก้ว และชินกร จิรขจรจริตกุล (Nokkaew & Jirakajornjaritkul, 2022) กล่าวว่าองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นพัฒนาไปตามสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญของคนในชุมชนที่เป็นผู้สืบทอด ปรับตัว และพัฒนาภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

ศิลปะการประดิษฐ์งานใบตองเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ มีคุณค่าทั้งด้านวัฒนธรรมและการดำรงชีวิต ใบตองถูกนำมาใช้ประโยชน์หลากหลาย ใช้ในพิธีมงคลและงานประเพณีต่างๆ ปัจจุบันยังเป็นอาชีพสร้างรายได้และสะท้อนความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนอย่างยั่งยืน ณัฐพงศ์ เพ็ชร์มุข และจิราพัทธ์ แก้วศรีทอง (Patchmook & Kaewsritong, 2024) การออกแบบและสร้างสรรค์งานใบตองเป็นการพัฒนารูปแบบใหม่หรือดัดแปลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยอาศัยองค์ประกอบของการออกแบบและศิลปะและทฤษฎีการออกแบบ การประยุกต์ความคิดสร้างสรรค์โดย ศักรินทร์ หงส์รัตนาวรกิจ, ขจร อิศราสุชีพ และธนกฤต จิรโชติเศวต (Hongrattanavorakit, Aitsarasuchip, & Geerachotsawet, 2023) ศรีมุ่ย เมืองยศ

(Muangyos, 2021) จัดพิมพ์หนังสือศิลปะการประดิษฐ์งานใบตอง ครั้งที่ 3 ได้รวบรวมความรู้ด้านงานใบตองไว้อย่างครบถ้วน ตั้งแต่การเลือกวัสดุอุปกรณ์และลักษณะของใบตองอ่อน ไปจนถึงวิธีการเก็บรักษาและเทคนิคการพับกลีบ นำเสนอขั้นตอนการประดิษฐ์ภาชนะ กระทง พานพุ่ม และงานตกแต่งแบบไทย พร้อมแนวคิดการสร้างสรรค์งานใบตองร่วมสมัย เช่น ใบตองแห้งและผ้าจำลองลักษณะงานใบตอง เป็นแหล่งอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาไทยอย่างทรงคุณค่า กระบวนการสร้างสรรค์งานใบตองของครูศรีมุ่ยไม่ได้เกิดขึ้นเพียงจากทักษะฝีมือ หากแต่เกิดจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการต่อยอดองค์ความรู้จากอดีต

การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญา กระบวนการสร้างสรรค์งานใบตอง และมุมมองการสืบสานคุณค่าของภูมิปัญญาของครูศรีมุ่ย เมืองยศ เป็นการเปิดพื้นที่ทางวิชาการใหม่ในการทำความเข้าใจการสร้างอัตลักษณ์ผลงานใบตองที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ด้วยวิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของกลุ่มคนในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจง อัครเดช นีละโยธิน (Neelayothin, 2025) ดังนั้น การศึกษาภูมิปัญญาและกระบวนการสร้างสรรค์งานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย และการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ร่วมสมัย ผลการศึกษาจะช่วยเผยให้เห็นถึงคุณค่าเชิงวัฒนธรรม แนวคิดการออกแบบ และวิธีคิดเชิงสร้างสรรค์ที่สามารถเป็นแบบอย่างในการสืบสานและต่อยอดภูมิปัญญาไทยให้คงอยู่คู่สังคมไทยอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะองค์ความรู้และภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์งานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ
3. เพื่อวิเคราะห์มุมมองการสืบสานคุณค่าภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic Research) มุ่งทำความเข้าใจปัญหาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งให้ลึกซึ้งขึ้น โดยยังคงอยู่บนพื้นฐานการใช้ประโยชน์จากมโนทัศน์ทางวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการอธิบายและตีความผลการศึกษา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา และให้ความสำคัญอย่างมากกับปัจจัยเชิงบริบท เพื่อทำความเข้าใจปัญหาที่ศึกษาอย่างเป็นองค์รวม จริยา โกเมนต์, เฉลิมชัย ปัญญาดี และปานแพร เชาวน์ประยูร (Koment, Panyadee, & Chaoprayoon, 2017)

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 15 คน ประกอบด้วย 1) ครูศรีมุ่ย เมืองยศ ซึ่งเป็นครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ตรงด้านงานใบตองมากกว่า 35 ปี และมีผลงานเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ 2) ลูกศิษย์ของครูศรีมุ่ย เมืองยศ มีความเข้าใจในแนวคิด กระบวนการถ่ายทอด และผลลัพธ์ของการสืบสานองค์ความรู้ จำนวน 9 คน 3) เพื่อนร่วมงานของครูศรีมุ่ย เมืองยศ ซึ่งเห็นกระบวนการสร้างสรรค์และการถ่ายทอดในบริบทจริง จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือตัวผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและครบถ้วน ผู้วิจัยได้เตรียมตัวในส่วนของความรู้ ด้วยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้เตรียมแนวคำถามการสัมภาษณ์ปลายเปิด และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เตรียมเครื่องบันทึกภาพและบันทึกเสียงอุปกรณ์จดบันทึก

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลโดยการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก การจดบันทึก ตั้งแต่เดือนตุลาคม–พฤศจิกายน 2568 ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้

ทำการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 2 ประเภท ได้แก่ แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) แหล่งข้อมูลปฐมภูมิที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ข้อมูลบุคคลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยผู้วิจัยได้จัดทำแนวคำถามในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องรวมจำนวน 15 คน แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) แหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ข้อมูลประเภทเอกสารต่าง ๆ โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาและกระบวนการสร้างสรรค์งานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ผลข้อมูลผู้วิจัยใช้หลักการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อแยกให้เห็นองค์ประกอบทั้งหมด วิเคราะห์ความเหมือน ความต่างของข้อมูล จำแนกประเภทของปรากฏการณ์ วิเคราะห์ตีความ จำแนกประเด็นที่โดดเด่นประเด็นย่อยเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญากระบวนการสร้างสรรค์งานใบตอง และการสืบสานคุณค่าภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) ด้านข้อมูล (data triangulation) เป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการตรวจสอบข้อมูลที่มาจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันตามช่วงเวลา (time) สถานที่ (space) และบุคคล (person) (Denzin, 2017)

ผลการวิจัย

1. ลักษณะองค์ความรู้และภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ

1.1 มุมมองของความหมายและคุณค่าของงานใบตอง งานใบตองมิใช่เพียงงานประดิษฐ์แต่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตไทยที่มีคุณค่าในทุกมิติ 1) บริบททางวัฒนธรรมและสังคม งานใบตองเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทยที่สืบทอดมาจากอดีต มีบทบาททั้งในด้านการดำรงชีวิต เช่น การใช้เป็นภาชนะห่ออาหาร และในพิธีกรรม เช่น การทำบายศรีหรือเครื่องบูชา แสดงให้เห็นถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ผูกพันกับธรรมชาติและวิถีชีวิต 2) คุณค่าทางวัฒนธรรม ใบตองสะท้อนเอกลักษณ์ความเป็นไทย มีความพิถีพิถันในการทำงานและเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลัง 3) คุณค่าทางจิตใจ งานใบตองช่วยให้ผู้ประดิษฐ์เกิดสมาธิ และความภาคภูมิใจในการสืบสานภูมิปัญญาไทย ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกจิตใจให้อดทนและตั้งใจของผู้สร้างสรรค์ 4) คุณค่าทางเศรษฐกิจ งานใบตองสามารถต่อยอดเป็นอาชีพสร้างรายได้ และพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมออกแบบร่วมสมัยที่มีมูลค่า 5) คุณค่าทางการศึกษาและการเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติ วิเคราะห์ วางแผน และสร้างสรรค์ผลงาน ช่วยพัฒนาความรับผิดชอบและความคิดสร้างสรรค์ 6) การสืบทอดภูมิปัญญา งานใบตองเป็นสื่อในการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นสัญลักษณ์ของการอนุรักษ์วัฒนธรรม 7) ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ งานใบตองสะท้อนวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า การใช้วัสดุจากธรรมชาติ เช่น ใบตอง ยอดตอง ต้นและปลีกล้วย เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 8) ความหมายเชิงสัญลักษณ์ใบตองเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ และความเชื่อในพิธีกรรมและงานมงคลโดยเฉพาะในพิธีกรรมไทย

1.2 ความรู้ ความชำนาญ และเทคนิคเฉพาะด้านในงานใบตอง มีการรักษาคุณค่าดั้งเดิมของภูมิปัญญาไทย แต่ยังต่อยอดให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ บทบาทสำคัญในการธำรงและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทยให้ยั่งยืน

ตารางที่ 1 สาระสำคัญของศาสตร์งานใบตอง

องค์ประกอบของศาสตร์งานใบตอง	รายละเอียดจากผลการศึกษา
ภูมิหลังและประสบการณ์	ประสบการณ์ยาวนานในงานศิลปะใบตอง มีความรู้รอบด้านตั้งแต่การเลือกใบตอง การเตรียมวัสดุ การพับ เย็บ การประกอบ ไปจนถึงการดูแลรักษาวัสดุใบตองอ่อน สามารถสร้างสรรค์ชิ้นงานใบตองได้อย่างครบวงจร
ความรู้เฉพาะ	ความรู้เฉพาะด้านงานใบตองทั้งใบตองสด ใบตองแห้ง และใบตองอ่อน โดยเข้าใจลักษณะของใบตองแต่ละชนิด และเลือกใช้ให้เหมาะกับงาน
ความเชี่ยวชาญเชิงเทคนิค	เทคนิคในการพับกลีบและจับจีบ ความชำนาญสูงในเทคนิคการพับกลีบ ซึ่งต้องใช้ความละเอียดและความเข้าใจในโครงสร้างใบตองแต่ละช่วง
เทคนิคเฉพาะในการใช้ใบตองอ่อน	การริเริ่มนำใบตองอ่อน มาประดิษฐ์ร่วมกับดอกไม้สดและใบตองแก่ มีเทคนิคเฉพาะในการเตรียมใบตองอ่อน การดูแลและเก็บรักษาใบตอง
การสร้างสรรค์และต่อยอดผลงาน	การรักษารูปแบบดั้งเดิม และคิดค้นผลงานใหม่ ๆ โดยการผสมผสานวัสดุ เช่น ผ้า ดินไทย หรือวัสดุธรรมชาติอื่น ๆ เพื่อสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชิ้นงาน ถือเป็นการพัฒนาเชิงนวัตกรรม
ความสามารถในการถ่ายทอด	การสอนด้วยการสาธิตและการลงมือปฏิบัติ สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของงานใบตองและการสะท้อนคิดเพื่อสร้างทักษะและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย

1.3 จากตารางที่ 1 สาระสำคัญของศาสตร์งานใบตอง เป็นทั้งศิลปะภูมิปัญญา และวิถีชีวิตที่ผสานความรู้เทคนิคกับคุณค่าทางวัฒนธรรม สาระสำคัญของศาสตร์นี้จึงอยู่ที่การใช้ธรรมชาติสร้างสรรค์ศิลปะ ด้วยความประณีตและศรัทธา 1) การสืบสานภูมิปัญญา การอนุรักษ์และส่งต่อภูมิปัญญาไทยให้คงอยู่ เป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษไปสู่คนรุ่นหลัง 2) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า งานใบตองเป็นศิลปะที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติซึ่งอยู่ใกล้ตัว คุณค่าของธรรมชาติในฐานะวัตถุดิบหลักในการสร้างสรรค์ผลงานเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 3) ศิลปะและความประณีต ความสำคัญในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การฉีก การพับ การจับจีบ การเย็บ และการตกแต่ง เพื่อให้ผลงานออกมาสวยงาม สะท้อนจิตวิญญาณของผู้สร้าง 4) การเลือกและเตรียมวัสดุอย่างถูกวิธี หนึ่งในสาระสำคัญของศาสตร์งานใบตองคือ การใช้ใบกล้วยตานี เพราะมีความเหนียว นุ่ม ทนทาน เหมาะสำหรับการประดิษฐ์ นอกจากนี้ยังมีวิธีการเตรียมใบตอง เช่น การเช็ด การแช่น้ำให้ใบตองอิ่มน้ำ เพื่อคงความสดและความงามของผลงานได้นาน 5) กระบวนการเรียนรู้เชิงศิลป์และเทคนิค การเข้าใจโครงสร้างของใบตอง ลักษณะการพับ การประกอบ และการตกแต่ง โดยแต่ละขั้นตอนเป็นการฝึกฝนฝีมือและสมาธิของผู้ประดิษฐ์ 6) การผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมกับความศรัทธา เพราะผลงานส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม เช่น บายศรี พานพุ่ม หรือเครื่องบูชา จึงเป็นงานที่มีทั้งความงามเชิงศิลป์และคุณค่าทางจิตวิญญาณ 7) การรักษารูปแบบดั้งเดิมพร้อมต่อยอด ผู้เรียนควรเข้าใจพื้นฐานของการประดิษฐ์แบบดั้งเดิมก่อน แล้วจึงนำไปพัฒนาและประยุกต์ใช้ในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดการต่อยอดเชิง

สร้างสรรค์ 8) การถ่ายทอดทักษะและองค์ความรู้ การเรียนรู้แบบลงมือทำ ผ่านการถ่ายทอดของครูสู่ศิษย์ทำให้เข้าใจสาระและคุณค่าของงานใบตอง ทั้งในเชิงเทคนิคและคุณค่าทางจิตใจ เพื่อให้เกิดการสืบสานต่อเนื่อง 9) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ งานใบตองเชื่อมโยงคนกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เป็นการเรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติด้วยความเข้าใจวงจรชีวิตของพืช และใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

1.4 วิธีคิดและหลักการออกแบบงานใบตอง โดยผสานความเหมาะสมกับโอกาส ความงามเชิงศิลป์ ความหมายเชิงวัฒนธรรม และความยั่งยืนทางทรัพยากร สะท้อนถึงภูมิปัญญาไทยที่ไม่เพียงสวยงามทางรูปแบบ แต่ยังเต็มไปด้วยคุณค่าทางจิตใจและวัฒนธรรม 1) หลักการคิดบนพื้นฐานของความเหมาะสมกับโอกาส การออกแบบงานใบตองต้องพิจารณาโอกาสและสถานที่ใช้สอยเป็นหลัก เช่น งานประกวด งานพิธีกรรม หรือกิจกรรมทางศาสนา ต้องมีรูปแบบลักษณะ และสีสันที่เหมาะสมกับบริบท 2) คำนึงถึงวัตถุประสงค์และความหมาย งานทุกชิ้นต้องเริ่มจากการเข้าใจ ออกแบบโดยคำนึงถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์และคุณค่าทางจิตวิญญาณควบคู่กับความงาม 3) หลักการออกแบบเชิงศิลป์ ยึดหลักองค์ประกอบศิลป์ ได้แก่ สัดส่วน ความสมดุล ความกลมกลืนของสี และวัสดุ เพื่อให้งานมีความงดงามลงตัวและสร้างความประทับใจ 4) การเลือกใช้วัสดุธรรมชาติอย่างเหมาะสม การเลือกใช้ใบตองสด ใบตองอ่อน ดอกไม้ หรือวัสดุพื้นบ้านอื่น ๆ ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นต้องสัมพันธ์กับลักษณะของงานและโอกาส เพื่อให้เกิดความงดงามและความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากร 5) การผสมผสานเทคนิคและรูปแบบในการสร้างสรรค์ การพับ การจับจีบ การเย็บ และการตกแต่งอย่างกลมกลืน เพื่อสร้างรูปร่าง รูปทรง และพื้นผิวที่มีความซับซ้อนแต่ยังคงเอกลักษณ์ของศิลปะใบตอง 6) ความประณีตและฝีมือในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การฉีกใบตอง พับกลีบ เย็บ ล้วนต้องอาศัยสมาธิ ความตั้งใจ และความเข้าใจในวัสดุอย่างลึกซึ้ง 7) การคำนึงถึงความประหยัดและความคุ้มค่า การใช้วัสดุอย่างประหยัดไม่สิ้นเปลือง และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า 8) การนำแรงบันดาลใจจากสิ่งรอบตัว เช่น รูปทรงสถาปัตยกรรม ดอกไม้ หรือธรรมชาติรอบบ้าน นำมาปรับใช้ในการออกแบบ เพื่อให้ผลงานมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของพื้นที่ และ 9) การพัฒนาแนวคิดเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับความเป็นไทย ความงามแบบไทย งานใบตองที่ดีต้องมีทั้งความงามเชิงรูปธรรม และความงามเชิงนามธรรม ผสานเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน

1.5 การพัฒนางานใบตอง เป็นกระบวนการที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความคิดสร้างสรรค์ร่วมสมัยอย่างสมดุล โดยมีแนวคิดหลักคือรักษารากเหง้าแห่งภูมิปัญญาไทย แต่เปิดรับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ดังนี้ 1) การพัฒนาโดยยึดรากฐานดั้งเดิม ความร่วมสมัยต้องไม่ละทิ้งความดั้งเดิม การพัฒนางานใบตองจึงอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาไทย 2) การปรับตามกระแสนิยมและบริบทสังคม การสังเกตแนวโน้มสมัยนิยมแล้วนำมาประยุกต์เข้ากับรูปแบบงานของตนให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน 3) การประยุกต์วัสดุร่วมสมัยนำวัสดุใหม่ ๆ เช่น ใบตองแห้ง ผ้าและผ้าไหม หรือวัสดุสังเคราะห์ เพื่อเพิ่มความแข็งแรง คงทน และเหมาะกับการใช้งานในปัจจุบัน 4) การเรียนรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนและแข่งขัน กระบวนการพัฒนางานมักเกิดจากการร่วมกิจกรรมประกวดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเปิดโอกาสให้เห็นแนวคิดใหม่ ๆ จากเพื่อนร่วมวิชาชีพ แล้วนำมาปรับใช้ในการสร้างสรรค์งานของตน 5) การสร้างสรรค์อย่างมีเป้าหมาย การประดิษฐ์และพัฒนางานร่วมสมัย รวมถึงการนำไปใช้จริงในโอกาสต่าง ๆ จึงมักปรับรูปแบบให้เหมาะกับพื้นที่ เวลา และงบประมาณ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้งาน และ 6) การพัฒนาเทคนิคและลวดลายใหม่ การคิดค้นลวดลายใหม่ เช่น การพับกลีบในรูปแบบผสม หรือการต่อชิ้นงานให้เป็นชั้น เพื่อสร้างมิติความงามที่แตกต่างจากรูปแบบดั้งเดิม

1.6 การเลือกใช้วัสดุและเครื่องมือในการสร้างงานใบตอง แนวคิดภูมิปัญญาไทยแบบยั่งยืน ที่ผสมผสานความรู้ ความละเอียด โดยยึดหลักเลือกใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด 1) การเลือกวัสดุตามลักษณะของงาน ให้สอดคล้องกับประเภทของงานหรือกิจกรรมเพื่อเลือกวัสดุที่เหมาะสมที่สุด 2) การใช้วัสดุจากธรรมชาติในท้องถิ่น เลือกใช้วัสดุที่หาได้ง่าย เช่น ใบตองกล้วยตานี กล้วยน้ำว้า ดอกเข็ม ดอกดาวเรือง ดอก

บานบุรี หรือบานไม่รู้โรย เพื่อให้ผู้เรียนลดต้นทุน และเป็นการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างคุ้มค่า 3) การคำนึงถึงความประหยัด โดยมักเน้นให้ผู้เรียนใช้วัสดุที่มีอยู่แล้ว เช่น ใบตองหรือดอกไม้จากบ้านของตนเอง แทนการซื้อใหม่ เพื่อปลูกฝังแนวคิดเรื่องความพอเพียง และให้เห็นคุณค่าของวัสดุธรรมชาติ 4) การพิจารณาคุณภาพและความสดใหม่ของวัสดุ เช่น ใบตองต้องสดสีเขียวเสมอกัน เพื่อให้งานที่ประดิษฐ์ออกมามีความงดงามและทนทาน และ 5) การเปรียบเทียบและเรียนรู้จากการทดลอง การใช้ใบตองกล้วยน้ำหว้าเปรียบเทียบกับใบตองกล้วยตานี เพื่อให้เข้าใจความแตกต่างด้านสี ความเหนียว และความทนทาน เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนจดจำและเข้าใจหลักการเลือกใช้วัสดุอย่างถูกต้อง

1.7 แนวคิดและการปฏิบัติในการรักษาความงามและอัตลักษณ์ความเป็นไทยในงานใบตอง เพื่อพัฒนาให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน 1) แนวคิดหลัก งานใบตองไม่ใช่เพียงงานฝีมือแต่เป็นศิลปะทางวัฒนธรรม ที่สะท้อนรากเหง้าและจิตวิญญาณของความเป็นไทย การประดิษฐ์ใบตองจึงต้องรักษาแบบแผนดั้งเดิมไว้ ควบคู่กับการพัฒนาให้ร่วมสมัย 2) ค่านิยมทางวัฒนธรรม งานใบตองถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความประณีต และความเคารพต่อธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนค่านิยมพื้นฐานของคนไทย 3) การสืบทอดภูมิปัญญา การถ่ายทอดอย่างถูกต้องทั้งขั้นตอน เทคนิค และความหมายของงานใบตอง 4) แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา การรักษาความงามแบบไทยต้องทำควบคู่กับการพัฒนา 5) มิติทางสังคมของงานใบตอง งานใบตองเป็นศิลปะที่ผูกพันกับวิถีชีวิตไทย มีความสำคัญกับการเชื่อมโยงบริบททางสังคม 6) การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแพร่ สะท้อนแนวคิดของการอนุรักษ์เชิงรุก นำเทคโนโลยีมาช่วยสืบสานภูมิปัญญาให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงได้ง่าย และ 7) แนวคิดเรื่องความงามไม่ได้อยู่ที่ความหรูหราแต่คือ ความเรียบร้อย ละเอียด และถูกต้องตามแบบแผนดั้งเดิม

ภาพที่ 1 หนังสือศิลปะการประดิษฐ์งานใบตอง
ที่มา: ศรีมุ่ย เมืองยศ (Muangyos, 2021)

2. กระบวนการสร้างสรรค์งานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ

2.1 กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานใบตอง สะท้อนวิถีชีวิตไทยที่ผสานศิลปะกับจิตวิญญาณ ตั้งแต่การเตรียมวัสดุจนถึงการเก็บรักษา ทุกขั้นตอนคือการเรียนรู้จากธรรมชาติ 1) กระบวนทัศน์ของการสร้างงานสะท้อนแนวคิดแบบไทยดั้งเดิมที่เน้นความละเอียด ประณีต วัสดุทุกชิ้นถูกเลือกและเตรียมอย่างพิถีพิถัน เพื่อให้ชิ้นงานแสดงถึงความงามเชิงจิตวิญญาณ 2) ขั้นตอนการเตรียมวัสดุ เช่น การตัดใบตองช่วงเช้า (ก่อน 10.00 น.) เพื่อคงความชุ่มน้ำ การแช่ใบตองในน้ำ 3 ชั่วโมง – 1 คืน การเก็บในถุงพลาสติกหรือแช่ตู้เย็นเพื่อยืดอายุการใช้งาน โดยใบตองสามารถเก็บไว้ใช้ในการประดิษฐ์ประมาณ 3 สัปดาห์ ขั้นตอนเหล่านี้สะท้อนภูมิปัญญาที่สั่งสมจากประสบการณ์ และการเรียนรู้จากธรรมชาติ 3) การวางแผนและออกแบบ ก่อนลงมือทำท่านจะให้ผู้เรียนออกแบบผลงาน วัดสัดส่วน คำนึงถึงความสมดุล และความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ 4) การเลือก

วัสดุ ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ใบตองตานี ดอกไม้พื้นบ้าน โดยเน้นความประหยัดและการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า 5) การสร้างสรรค์ชิ้นงาน มีขั้นตอนอย่างเป็นระบบ เช่น การวางแบบ ตัดตามแบบ การจีบ เย็บประกอบกลีบใบตอง การประกอบชิ้นงานหลัก ทุกขั้นตอนต้องทำด้วยสมาธิและความตั้งใจ 6) การเก็บรักษาและดูแลชิ้นงาน เมื่อทำสำเร็จจะต้องแช่น้ำสะอาด 2–3 ชั่วโมง แล้วห่อด้วยใบตองสีเขียวใส่กล่องพลาสติก เก็บในตู้เย็น เพื่อให้คงความสดได้ 7–14 วัน สะท้อนความรู้การเข้าใจธรรมชาติของวัสดุ 7) การควบคุมคุณภาพงาน ความละเอียดและความสะอาดของทุกชิ้นงาน เช่น การซ่อนหมุด เย็บกลีบให้แนบเสมอ ความเรียบของพื้นผิว และความกลมกลืนของสีใบตอง 8) การสืบทอดและการเรียนรู้ร่วมกัน ผู้เรียนแบ่งหน้าที่กันเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม และปลูกฝังความรับผิดชอบและความสามัคคี 9) การประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ผลงานใบตองไม่เพียงใช้ในห้องเรียน แต่ยังนำไปใช้ในงานจริง เช่น งานบุญ งานพิธี หรือการแข่งขัน

2.2 กระบวนการวางแผน ออกแบบ กระบวนการคิดของครูศรีมุ่ย เมืองยศ เป็นตัวอย่างที่ดีของการเรียนรู้และการปรับตัว 1) พื้นฐานแนวคิดทางวัฒนธรรม การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การสังเกต และการถ่ายทอดแบบปากต่อปากมากกว่าการเรียนเชิงทฤษฎี เรียนรู้และพัฒนาเทคนิคใหม่ ๆ จากสิ่งรอบตัว 2) การเรียนรู้จากการสังเกตและประสบการณ์ แรงบันดาลใจจากการได้เห็นผลงานของผู้อื่น เช่น งานบุญ งานประเพณี หรืองานแข่งขันทักษะ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้เห็นแนวโน้มใหม่ ๆ ของงานใบตอง และนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม 3) การวางแผนออกแบบ ก่อนลงมือปฏิบัติงาน วิเคราะห์ลักษณะของงาน ขนาดและสัดส่วนที่เหมาะสม สีและวัสดุที่สอดคล้องกับโอกาสนั้น ๆ จากนั้นจึงกำหนดรูปแบบ 4) การทดลองเทคนิคใหม่ จากการลองผิดลองถูก การเปรียบเทียบข้อดี ข้อด้อย การทดลองเหล่านี้สะท้อนการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงมากกว่าทฤษฎี 5) ความคิดสร้างสรรค์จากข้อผิดพลาด ความผิดพลาดในงานไม่ใช่สิ่งล้มเหลว แต่เป็นจุดเริ่มต้นของเทคนิคใหม่ 6) การรักษาเทคนิคดั้งเดิมควบคู่กับการพัฒนาแม้จะมีเทคนิคใหม่ ๆ เข้ามา เช่น การใช้ที่เย็บกระดาษแทนเข็มด้าย แต่ยังคงเลือกใช้เข็มด้ายเพราะเชื่อว่าทำให้งานแน่น ความพิถีพิถันในการทำงาน แสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นในคุณค่าดั้งเดิม ควบคู่กับการปรับใช้เทคโนโลยีใหม่อย่างระมัดระวัง 7) การทดลองใช้วัสดุทดแทน การใช้ใบตองแห้งแทนใบตองสดเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมและฤดูกาลที่ใบตองสดหายาก 8) การเรียนรู้ผ่านการลงมือจริง ลงมือทำเองก่อนทุกครั้ง เพื่อหาวิธีที่เหมาะสมที่สุด ก่อนสรุปเป็นเทคนิคใหม่ให้ผู้เรียนทดลอง และ 9) การประเมินหลังจากทดลอง การตรวจสอบความแข็งแรง ความสะอาด ความกลมกลืนของสี และความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ เพื่อปรับปรุงเทคนิคให้สมบูรณ์ที่สุดก่อนเผยแพร่ต่อ

2.3 ความแตกต่างระหว่างงานประกวดและงานพิธี อยู่ที่ระดับของความประณีต ความละเอียดในการปฏิบัติงาน ตลอดจนการประยุกต์ใช้ทักษะและเทคนิคเฉพาะทาง โดยงานประกวดมุ่งเน้นความประณีตขั้นสูงและความคิดสร้างสรรค์ ขณะที่งานพิธีให้ความสำคัญกับความเหมาะสมตามแบบแผน ขนบธรรมเนียม 1) ความเหมือนกันเชิงวัฒนธรรมทั้งงานประกวดและงานพิธี ใช้วัสดุและเทคนิคพื้นฐานแบบดั้งเดิม ทุกชิ้นงานคงความประณีตและงดงาม แม้ว่าจะมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน แต่ความงามและเอกลักษณ์ไทยยังคงอยู่ และ 2) ความแตกต่างเชิงวัตถุประสงค์ งานประกวดเน้นความละเอียด ความพิถีพิถันในการทำงาน และเทคนิคซับซ้อน รูปทรง สัดส่วน สีสัน และองค์ประกอบต้องสมบูรณ์แบบ สำหรับงานพิธีจริงเน้นความเหมาะสมกับโอกาสและการใช้งานจริงรูปแบบและขนาดต้องสอดคล้องกับพิธีความพิถีพิถันในการทำงานยังคงมี แต่ซับซ้อนน้อยกว่าเพื่อให้งานใช้ได้จริง

2.4 ปัญหาและอุปสรรคในการสร้างสรรค์ผลงานใบตองและแนวทางการแก้ไข มีกระบวนการแก้ไขปัญหา 1) การรับรู้ปัญหา ปัญหาและอุปสรรคของงานใบตอง การมีสติและยอมรับความเป็นจริงเป็นพื้นฐานสำคัญในการแก้ไขปัญหา ปัญหาที่เกิดขึ้นถือเป็นบทเรียนให้ปรับปรุงและพัฒนาครั้งต่อไป และ 2) ปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อย ความเสียหายของวัสดุสด ใบตองสด ดอกไม้ หรือวัสดุธรรมชาติอาจเหี่ยวหรือเน่าก่อนการ

ใช้งาน ปัญหาเทคนิคและความผิดพลาดของงานออกมาไม่ตรงตามแบบหรือผิดพลาดบางจุด จึงต้องคิดแผนใหม่หรือทำชิ้นงานใหม่ และการแข่งขันในงานประกวดบางครั้งเกิดความเสียหายเฉพาะหน้าและแก้ไขไม่ได้ต้องยอมรับความเป็นจริงและปรับปรุงในครั้งต่อไป

2.5 ความรู้สึกของครูศรีมุ่ย เมืองยศ เมื่อเห็นผลงานของตนถูกนำไปใช้หรือต่อยอดโดยผู้อื่น 1) ความภาคภูมิใจในการถ่ายทอด รู้สึกภูมิใจและยินดี ที่ผลงานของตนถูกนำไปใช้ คือการสืบสานและรักษาภูมิปัญญางานใบตองให้คงอยู่ 2) ความสุขจากการสร้างสรรค์ต่อยอด การที่เทคนิคหรือวัสดุ เช่น ใบตองอ่อน ถูกนำไปใช้แพร่หลาย สร้างรายได้และงานประดิษฐ์ใหม่ ๆ ทำให้เกิดความรู้สึกสุขใจ และชื่นชม 3) มุมมองเชิงสังคมและอาชีพ ท่านมองการถ่ายทอดผลงานเป็นวิทยาทาน การต่อยอดผลงานทำให้วงการงานใบตองเติบโตไม่สูญหายและยังมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เพราะช่วยสร้างรายได้ให้ผู้ผลิตใบตองและผู้สร้างสรรค์ชิ้นงาน และ 4) ความเชื่อมโยงระหว่างพรสวรรค์และพรแสวง ความสำเร็จเกิดจากความขยัน อดทน ใฝ่รู้ พรสวรรค์เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากปราศจากการลงมือทำและเรียนรู้

ภาพที่ 2 ตัวอย่างผลงานการสร้างสรรค์งานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ
ที่มา: ศรีมุ่ย เมืองยศ (Muangyos, 2021)

3. มุมมองการสืบสานคุณค่าภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ

3.1 ภูมิปัญญางานใบตองสะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมไทยอย่างครบถ้วน งานใบตองมิได้เป็นเพียงงานหัตถกรรม แต่ยังเป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงศิลปะ วิถีชีวิต เศรษฐกิจ และการสืบทอดอัตลักษณ์ของสังคมไทย 1) การสะท้อนภูมิปัญญาและความประณีตของคนไทย การสร้างสรรค์ชิ้นงาน เช่น บายศรี กระทงลอย เป็นตัวอย่างของศิลปะพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์ไม่เหมือนชาติใดในโลก 2) สะท้อนวิถีชีวิตและศรัทธาแบบไทย งานใบตองเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและประเพณีไทย ใช้ในพิธีทางศาสนาและกิจกรรมชุมชน 3) คุณค่าทางเศรษฐกิจ งานใบตองสามารถสร้างรายได้และอาชีพให้กับคนไทย และ 4) การอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย มรดกทางวัฒนธรรมที่สืบต่อกันมาสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่ชาติอื่นไม่สามารถลอกเลียนแบบได้

3.2 ทิศทางการพัฒนางานใบตอง อนาคตของงานใบตองควรพัฒนาแบบบูรณาการประยุกต์ให้ทันสมัยและหลากหลาย โดยใช้เทคโนโลยีและวัสดุใหม่ เพื่อเพิ่มความคงทน ส่งเสริมการสร้างอาชีพและการต่อยอดเศรษฐกิจ เพื่อให้ภูมิปัญญางานใบตองสามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้อย่างยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย 1) การพัฒนารูปแบบให้ทันสมัยและหลากหลาย การพัฒนารูปแบบใหม่ช่วยให้งานใบตองตอบสนองความต้องการได้ดีขึ้น 2) การรักษาเอกลักษณ์ไทยควบคู่กับนวัตกรรม สามารถประยุกต์ให้ร่วมสมัย พัฒนาเทคนิคและนวัตกรรมเพื่อให้งานใบตองมีความคงทน ใช้งานได้นาน 3) การสร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ โดยมุ่งส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการจำหน่าย ทั้งในตลาดทั่วไปและผ่านช่องทางสื่อออนไลน์ และ 4) การใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือช่วยทุ่นแรง ช่วยยืดอายุการใช้งานและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน

3.3 แนวทางในการสร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่สนใจงานใบตอง การสร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่จำเป็นต้องบูรณาการทั้งกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา การปรับรูปแบบงานให้ทันสมัย และการปลูกฝังคุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการสืบทอดและพัฒนางานใบตองอย่างยั่งยืนในอนาคต 1) การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ ลงมือปฏิบัติจริง จัดกิจกรรม ฝึกทักษะจากวิทยากร และเรียนรู้จากสื่อหลากหลายซึ่งช่วยให้คนรุ่นใหม่เข้าใจ และซึมซับเทคนิคงานใบตองอย่างลึกซึ้ง 2) การถ่ายทอดองค์ความรู้แบบรุ่นสู่รุ่น สร้างต้นแบบผลงานเป็นตัวอย่าง ถ่ายทอดเทคนิคและความรู้ให้กับลูกศิษย์เพื่อต่อยอดและเผยแพร่ให้กับคนรุ่นใหม่ 3) การปรับงานให้ร่วมสมัย ปรับรูปแบบและเทคนิคให้เหมาะกับคนรุ่นใหม่และโลกปัจจุบัน เช่น การสร้างแรงบันดาลใจผ่านสื่อออนไลน์ และ 4) ปลูกฝังคุณลักษณะและทัศนคติ เน้นให้เกิดแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์งานใบตองอย่างต่อเนื่อง

3.4 วิธีการอนุรักษ์และสืบสานงานใบตอง โดยมุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ ควบคู่กับการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผลงานผ่านกิจกรรมและสื่อหลากหลาย เพื่อให้เกิดการเข้าถึงอย่างกว้างขวาง พร้อมทั้งพัฒนารูปแบบงานให้ร่วมสมัยโดยยังคงเอกลักษณ์ไทย และปลูกฝังแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าและความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมไทย อันจะนำไปสู่การสืบสานและต่อยอดภูมิปัญญางานใบตองอย่างยั่งยืน 1) การถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ นักเรียนและลูกศิษย์สามารถนำความรู้ต่อยอดและเผยแพร่ต่อไป 2) การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรมโชว์ผลงาน และส่งผลงานเข้าประกวด การเผยแพร่ผ่าน E-Book หนังสือ สื่อออนไลน์ ทำให้ข้อมูลเข้าถึงผู้สนใจได้กว้างขึ้น 3) การปรับงานให้ร่วมสมัยแต่ยังคงเอกลักษณ์ไทย และ 4) การสร้างแรงบันดาลใจและคุณค่า สอดแทรกเรื่องราววัฒนธรรมและเทศกาลส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและภูมิใจในศิลปะไทย

3.5 ข้อคิดและคำแนะนำให้กับผู้ที่สนใจเรียนรู้ศาสตร์งานใบตอง 1) ใจรักและความมุ่งมั่น ความตั้งใจจริงจะสะท้อนในความสวยงามและคุณค่าของผลงาน ผู้เรียนควรอดทน ฝึกฝน และตั้งใจพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง 2) ฝึกปฏิบัติและสร้างทักษะ ทักษะเกิดจากการลงมือทำจริง ฝึกฝนซ้ำ ๆ ทำให้เกิดความชำนาญและสามารถต่อยอดงานใบตอง 3) การอนุรักษ์และสืบสาน การนำงานใบตองไปใช้ในชีวิตประจำวัน งานพิธีและกิจกรรมสร้างสรรค์และการถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นใหม่ 4) ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม งานใบตองสามารถพัฒนาให้ร่วมสมัย และสร้างคุณค่าในชีวิตจริง สามารถนำเทคนิคใหม่ เช่น การใช้ที่เย็บกระดาษแทนเข็มและด้าย เพื่อความรวดเร็วและประณีต และ 5) โอกาสทางอาชีพและคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ งานใบตองสามารถเป็นอาชีพและสร้างรายได้ ได้ทั้งในเชิงธุรกิจและเชิงวัฒนธรรม

ภาพที่ 3 ตัวอย่างผลงานที่ได้รับรางวัลจากการประกวดแข่งขัน
ที่มา: ศรีมุ่ย เมืองยศ (Muangyos, 2021)

สรุปและอภิปรายผล

1. องค์ความรู้และภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และบริบทสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic Research) ที่มุ่งทำความเข้าใจความรู้ ความเชื่อ และแนวปฏิบัติของบุคคลในบริบทวัฒนธรรมจริง งานใบตองมิได้เป็นเพียงทักษะเชิงช่าง แต่เป็นกระบวนการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะ ความอดทน สมาธิ และความประณีต นอกจากนี้ งานใบตองยังทำหน้าที่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมของสังคมไทย อีกทั้งการผสมผสานรูปแบบดั้งเดิมกับการสร้างสรรค์ร่วมสมัยยังสะท้อนการปรับตัวของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน ทั้งด้านการสร้างอาชีพ การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และการปลูกฝังจิตสำนึกด้านความยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของจุฑารัตน์ นกแก้ว และชินกร จิรขจรจริตกุล (Nokkaew & Jirakajornjaritkul, 2022) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดของชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เมื่อพิจารณาตามบริบทที่มาของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้นเพื่อให้คนเอาตัวรอดจากการใช้ชีวิตและประกอบอาชีพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พีรติ จึงประกอบ (Juengprakob, 2018) ศึกษาแนวทางการสร้างสรรค์งานออกแบบสัญลักษณ์ความเชื่อความศรัทธาแห่งพวงมาลัยไทย รูปแบบใหม่มีการผสมผสานกับวิถีชีวิตของชาวไทยในแง่มุมของความเชื่อ เอกลักษณ์ของพวงมาลัย เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมและวิถีไทย และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของมธุวีริญจ์ เทพกิจ (Thepkit, 2013) ศึกษาองค์ความรู้ครูภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง(หญิง) พบว่า ครูภูมิปัญญาด้านดอกไม้สด ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในงานประณีตศิลป์ด้านดอกไม้สดมาจากชาววังรุ่นก่อน ซึ่งเป็นช่างดอกไม้ชั้นสูง เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่บรรพบุรุษได้ประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ และออกแบบตกแต่งให้สอดคล้องกับความเชื่อความศรัทธาในการแสดงออกสู่พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านดอกไม้สดครูผู้สอนให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อความสงบและสมาธิ ใช้สุนทรียะและสมาธิในการทำงาน ให้นักศึกษาค้นหาความถนัดและวิธีการของตนเอง

2. กระบวนการสร้างสรรค์งานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของสังคมไทยอย่างชัดเจน กระบวนการตั้งแต่การเตรียมวัสดุ การออกแบบ การประดิษฐ์ ไปจนถึงการเก็บรักษาและประเมินผลงาน แสดงให้เห็นถึงความละเอียด ความพิถีพิถัน และความเข้าใจในธรรมชาติของวัสดุ ดังนั้นกระบวนการสร้างสรรค์งานใบตองจึงเป็นภาพสะท้อนของการบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการเรียนรู้ร่วมสมัย ผ่านกระบวนการถ่ายทอดที่เต็มไปด้วยคุณค่า ความหมาย และจิตวิญญาณ อีกทั้งยังเป็นตัวอย่างของการสืบสานวัฒนธรรมไทยที่สามารถปรับตัวและดำรงอยู่ได้ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของปริวิทย์ ไวทยาชีวะ (Vitayacheeva, 2024) ศึกษาการสร้างสรรค์กิจกรรมการออกแบบ คหกรรมศาสตร์ร่วมสมัยเพื่อส่งเสริมสุขภาวะ อย่างมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุในเขตชุมชนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับบริบทความต้องการและคุณภาพชีวิตของชุมชน สามารถส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความคิดสร้างสรรค์ และสอดคล้องกับงานวิจัยของศักรินทร์ หงส์รัตนาวรกิจ, ขจร อิศราสุชีพ และธนกฤต จิรโชติเศวต (Hongrattanavorakit et al., 2023) ศึกษาผลิตภัณฑ์งานใบตอง การสร้างสรรค์รูปแบบถาดใบตองใหม่ ๆ โดยใช้องค์ประกอบของการคิดสร้างสรรค์

3. มุมมองการสืบสานคุณค่าภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ สะท้อนแนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยควบคู่กับการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ โดยมุ่งรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมพร้อมปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้ การสร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่ และการ

นำเทคโนโลยีมาเสริมประสิทธิภาพในการเรียนรู้และการเผยแพร่ อันเป็นแนวทางสำคัญในการธำรงและพัฒนาภูมิปัญญางานใบตองให้คงอยู่และเติบโตอย่างยั่งยืน เนื่องมาจากองค์ความรู้และภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ย เมืองยศ เป็นภาพสะท้อนของการบูรณาการระหว่างศิลปะ วัฒนธรรม และจิตวิญญาณความเป็นไทย ที่สะท้อนการธำรงคุณค่าความงดงามตามแบบแผนดั้งเดิมควบคู่กับการปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัย อีกทั้งยังมีแนวทางการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและประสบการณ์ของผู้เรียน อันส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจทั้งด้านทักษะ คุณค่า และความหมายทางวัฒนธรรมของงานใบตองอย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิลันลน์ ปุณญประภา, พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ, นพดล อินทร์จันทร์ และกิตติกรณ์ นพอุดมพันธุ์ (Poonyaprapha, Supasetsiri, Inchan, & Nopudompan, 2018) ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก กล่าวว่า ปัจจุบันการจะสร้างกลุ่มผู้สืบทอดวัฒนธรรมในกลุ่มเด็กและเยาวชนด้วยการเพิ่มช่องทางการสืบทอดผ่านระบบการศึกษานับว่าเป็นช่องทางการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมแบบเป็นทางการที่ทำให้เด็กได้มีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะผ่านหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของจารุนันท์ เชาวน์ดี (Choadee, 2016) ศึกษาสวยดอก การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมหัตถศิลป์ งานใบตองล้านนา มีการคิดค้นและพัฒนาสวยดอกในวัฒนธรรมร่วมสมัยถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อรับใช้วัฒนธรรมในบริบทใหม่ และการเผยแพร่องค์ความรู้เรื่องสวยดอก นับเป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมให้คงอยู่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอจากงานวิจัยนี้เน้นการบูรณาการภูมิปัญญางานใบตองของครูศรีมุ่ยเข้ากับหลักสูตรการศึกษา เช่น ศิลปวัฒนธรรมไทย หรือกลุ่มสาระการงานอาชีพ โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เพื่อปลูกฝังคุณค่าและความสำนึกในการอนุรักษ์ นอกจากนี้ ยังเสนอให้หน่วยงานวัฒนธรรมจัดทำคลังข้อมูลหรือสื่อดิจิทัล บันทึกกระบวนการทำงาน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับคนรุ่นใหม่ในด้านสังคมและจิตใจ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาวิธีวิทยาที่หลากหลาย (ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ) หรือการเปรียบเทียบรูปแบบ เทคนิค และความเชื่อทางวัฒนธรรมของงานใบตองในท้องถิ่น นอกจากนี้ควรศึกษาการต่อยอดงานใบตองในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อประเมินศักยภาพในการสร้างรายได้และคุณค่าทางวิชาการให้แก่ชุมชน

References

Choadee, J. (2016). Suaydok: The cultural reproduction of Lanna banana leaf craft. *Damrong Journal of the Faculty of Archaeology, Silpakorn University*, *15*(2), 117–144. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/damrong/article/view/73952 (In Thai)

Denzin, N. K. (2017). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. Routledge.

Hongrattanavorakit, S., Aitsarasuchip, K., & Geerachotsawet, T. (2023). Banana leaf product: Creative design of banana leaf trays. *Journal of Sustainable Home Economics and Culture*, *5*(2), 98–108. https://so09.tci-thaijo.org/index.php/hecrmutp/article/view/2324 (In Thai)

Juengprakob, P. (2018). The design of the symbol of faith belief in the garland. *Journal of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University*, *14*(2), 109–138. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jla_ubu/article/view/242336 (In Thai)

Koment, J., Panyadee, C., & Chaoprayoon, P. (2017). Ethnographic research: The anthropological investigation that is more than the study of ethnic groups. *Mekong-Salween Civilization Studies Journal*, *8*(2), 193–219. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jnuks/article/view/75073 (In Thai)

Muangyos, S. (2021). *The art of crafting banana leaf work* (3rd ed.). Charat Business Printing. (In Thai)

Neelayothin, A. (2025). Ethnographic research in education, religion and culture. *Journal of Humanities and Social Sciences Mahamakut Buddhist University Isan Campus*, *6*(2), 26–39. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jhsmbuisc/article/view/286306 (In Thai)

Nokkaew, J., & Jirakajornjaritkul, C. (2022). Local wisdom in palmyra palm of Huai Krot sub-district community, Sankhaburi district in Chainat province. *Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities, and Arts)*, *42*(4), 29–41. https://doi.org/10.14456/sujthai.2022.28 (In Thai)

Nunart, N. (2017). Local wisdom as the value of life and culture for sustainable education. *Social Sciences Research and Academic Journal*, *12*(34), 17–26. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/JSSRA/article/view/59467 (In Thai)

Patchmook, N., & Kaewsritong, K. (2024). The development of learning activity packages on banana leaf container for the students of Matthayom 5 of Muang Sawankhalok Municipal Secondary School. *The Journal of Sirindhornparidhat*, *25*(2), 754–764. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jsrc/article/view/263205 (In Thai)

Poonyaprapha, P., Supasetsiri, P., Inchan, N., & Nopudompan, K. (2018). The factors affecting wisdom and inheritance of Thai Phuan hand-woven fabric at Ban Mai, Nakhon Nayok. *The Journal of Social Communication Innovation*, *6*(1), 159–168. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jcosci/article/view/138069 (In Thai)

Thepkit, M. (2013). The body of knowledge on master of wisdom in fine arts: Woman's College in the Court. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, *6*(2), 756–773. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/30659/26458 (In Thai)

Vitayacheeva, P. (2024). The creation of contemporary home economics design activities to promote healthy participation among the elderly in urban communities, Muang District, Chiang Mai Province. *The Journal of Pacific Institute of Management Science*, *11*(2), 134–151. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pacific/article/view/282711 (In Thai)